

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دوره‌های آزاد مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

نیم‌سال دوم ۱۴۰۴-۱۴۰۵

شعبه قم

متافیزیک جنسیت

دکتر فاطمه سلگی

عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

چهارشنبه‌ها: ساعت ۱۵ الی ۱۷

شروع دوره: ۲۹ بهمن ۱۴۰۴

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران (شعبه قم)

طرح درس: متافیزیک جنسیت در حکمت متعالیه‌ی ملاصدرا (استنطاق مبانی حکمت متعالیه برای بازسازی نظریه‌ی جنسیت) روش تدریس: سمینار پژوهشی مبتنی بر متن خوانی (شواهدالربوبیه، الاسفار، المبدأ و المعاد...)، تحلیل، گفت‌وگوی انتقادی و ارائه‌ی پژوهش‌های نظری.

هدف کلی: استخراج، بازسازی و ارائه‌ی یک نظریه‌ی متافیزیکی تاسیسی درباره‌ی چیستی «جنسیت» از طریق استنطاق حکمت متعالیه صدرافراتر از رویکردهای صرفاً روان‌شناختی، جامعه‌شناختی یا فقهی...

طرح کلان جلسات (۱۶ جلسه)

* (بنیاد نظری): گذر از نظریات رایج به پرسش‌های بنیادین.

تحلیل جنسیت در «قوس نزول» وجود و تشکیک مراتب انسان.

تحلیل جنسیت در «قوس صعود» و بررسی پیچیدگی‌های اتحاد نفس و بدن جنسیت‌مند.

* (جمع‌بندی و نظریه‌پردازی): ترکیب یافته‌ها و ارائه‌ی نظریه‌ی نهایی.

بخش اول: بنیادهای نظری و مسئله‌یابی

نظریه‌های فلسفی در جنسیت (جلسات ۱ تا ۳)

چارچوب‌های جهانی در فلسفه‌ی جنسیت: ذات‌گرایی در برابر برساخت‌گرایی

* محور بحث: تحلیل و بررسی دو پارادایم مسلط.:

- * ذات‌گرایی: جنسیت به مثابه هویتی ثابت، مبتنی بر تفاوت‌های زیست‌شناختی یا نفسانی (رویکردهای ارسطویی و توماسی).
- * برساخت‌گرایی اجتماعی: جنسیت به مثابه محصولی تاریخی-فرهنگی (رویکردهای فوکویی و فمینیسم پسا ساختارگرا).

بررسی دو دیدگاه معاصر ذیل فلسفه‌ی اسلامی: نفس، جنسیت‌پذیر یا جنسیت‌ناپذیر؟

- * موضع اول: عدم جنسیت‌پذیری نفس: نفس مجرد، بسیط و فاقد هرگونه تمایز جنسی است. جنسیت از عوارض ماده و... است.
- * موضع دوم: جنسیت‌پذیری نفس: نفس از بدن روییده و متحد تا آن است و... نفس نمی‌تواند بی‌تأثیر از جنسیت باشد.

بخش دوم: هستی‌شناسی جنسیت؛ بنای نظریه‌ی جنسیت بر مبانی حکمت متعالیه
تحلیل تفاوت نگرش اصالت ماهوی و اصالت وجودی به جنسیت

جنسیت در قوس نزول

جلسات ۴ تا ۱۰:

تشکیک وجود و جنسیت: تحوه وجود جنسیت در بحث تطابق عوالم (هویت اسمایی، عقلی، مثالی و مادی جنسیت)
جنسیت در دو تحلیل تشکیک ذات مراتب و تشکیک ذات مراتب صدرا
وجود جمعی، اندماجی و اجمالی جنسیت (زوجیت اسمایی در صقع ربوبی)
وجود سریانی و تفصیلی جنسیت (در عوالم عقلی، مثالی و مادی)

سیر نزولی جنسیت انسان

جنسیت در وجود جمعی اجمالی انسان (هویت اسمایی انسان جنسیت مند، هویت عقلی جنسیت در بحث اعضای عقلی صدرا)

وجود سریانی و تفصیلی انسان (انسان الهی، انسان عقلی، انسان نفسانی، انسان طبیعی)

بخش سوم: جنسیت در قوس صعود

جلسات ۱۱ تا ۱۵

سیر ظهور اشتدادی جنسیت در موالیذ ثلاثه (نبات، حیوان و انسان)

چیستی بدن

رابطه اتحادی (و نه دوگانه انگاری) نفس و بدن (نفس، صورت و کمال بدن بلکه تمام بدن است، بدن نه ابزار و آلت نفس که از شئون نفس است...)

رویش نفس از بدن و انشای بدن از نفس
جنسیت در عالم مثال صعودی (برزخ) و قیامت
جنسیت در ابدان طولی
جنسیت در بحث اتحاد عامل و معمول
....

جمع‌بندی مباحث

جلسه ۱۶

هستی‌شناسی با تمرکز بر بحث تطابق عوالم: اعلم أن العوالم متطابقة و النشأة متحاكية كل ما يعرض في أحد العوالم ينشأ منه ما يوازنه^۱ و يحاكيه في عالم آخر (صدرالدين شيرازی)^۲

بر اساس اصل تشکیک وجود، بحث تطابق عوالم را پیش آورده است: «و بالجمله العوالم متطابقة، فما وجد من الصفات الکیالیة في الأدنى يكون في الأعلى علي وجه أعلي و أرفع و أبسط و أشرف فافهم هذا التحقیق و اغتتم فائده عزیزا جدا.^۳ بنا براین صدرا برای وجود طبیعی اشیا در عالم اجسام مادی علاوه بر این وجود مشهود حواس ظاهری، سه نحوه وجود دیگر برمی شمرد وجود مثالی ادراکی جزئی، وجود عقلی کلی و وجود اسمایی الهی در صقع ربوبی.^۴

جنسیت در صقع ربوبی و هویت الهی؛ بصورت زوجیت اسمایی جمالی _جلالی است این خصیصه وجود، در یک سیر نزولی سیال و مشکک صورتی متناسب با عوالم عقلی، مثالی و مادی را رقم می زند و در عالم ماده ذکروت و انوثر را در نبات و حیوان و انسان موجب شده است بدون اینکه فصل وجود و منوع باشد بلکه زوجیت عرض لازم وجود اسمی اشیا است که در ابدان بصورت جنسیت ظهور می کند. پس جنسیت خصیصه بدن و عرض لازم نفس است اما ذات مجرد نفس که ذات و اصل وجود انسان است و انسانیت مشترک زن و مرد را موجب است؛ به این معنا جنسیت ندارد بلکه جنسیت در نفس متناسب با مرتبه عالی و مجرد آن، هویت جمالی یا جلالی نفس را متناسب با جنسیت بدن خویش رقم زده است چرا که هویت و جلوه زوجیت اسمایی در هر موطنی متناسب با آن موطن است.

جلسه ۱۷: ارزیابی، نقد و افق‌های پژوهشی آینده

* قوت‌های نظریه: ارائه‌ی تبیینی پویا و متفاوتی از جنسیت که با نظام فلسفی ملاصدرا هماهنگ و شواهد دینی که صدرا در فلسفه خود از آن بهره می برد موید آن است.

* چالش‌ها: دشواری تبیین بحث با توجه به اینکه جنسیت، مساله جدی در فلسفه اسلامی نبوده است.

^۱ و السر فيه أن الوجود حقيقة واحدة ذات نشأت متفاوتة بالكمال و النقص فالكمال حكاية للنقص بنحو الكمال و الناقص حكاية للكمال بنحو النقصان لأجل ذلك قيل إن العلة حد تام للمعلول و المعلول حد ناقص للعلة فافهم إسماعيل ره

^۲ صدرالدين شيرازی محمد بن ابراهيم. الحكمة المتعالية في الأسفار العقلية الأربعة. ج ۴، مكتبة المصطفوي، ۱۳۶۸، ص ۱۵۷.

^۳ صدرالدين شيرازی محمد بن ابراهيم. شرح أصول الكافي. ج ۳، وزارت فرهنگ و آموزش عالی. موسسه مطالعات و تحقيقات فرهنگي (پژوهشگاه)، ۱۳۶۶، ص ۲۶۱.

^۴ (صدرالمتألهين، شرح اصول كافي، (چاپ سنگي)، ص ۲۸۹)

^۵ . للأشياء وجودا طبيعيا في هذا العالم و وجودا مثاليا إدراكيا جزئيا في عالم آخر و وجودا عقليا كليا في عالم فوق الكونين فكذلك لها وجود اسمائي إلهي في صقع ربوبي (اسفار، ج ۶، ص ۱۸۷).

* افق‌های پژوهشی: تطبیق این نظریه با مسائل جدید در حوزه جنسیت

منابع اولیه برای متن خوانی: الحکمه المتعالیه فی الاسفار الاربعه (اصالت وجود و تشکیک، تطابق عوالم، بحث نفس...)، الشواهد الربوبیه (سرفصلهای مرتبط)، المبدأ و المعاد، تفسیر القرآن الکریم ، سایر آثار ملاصدرا